

ЯКОВЕЦЬ О.В.

здобувач

(Науково-дослідний інститут

публічного права)

ORCID ID: 0009-0008-3639-372X

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.47>

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ТРАНСПОРТУ

Актуальність статті полягає в тому, що Державна спеціальна служба транспорту є невід’ємним елементом системи національної безпеки, адже саме вона забезпечує стійкість транспортної інфраструктури – основи економічної, оборонної та соціальної життєдіяльності держави. Її діяльність має не лише технічне, а й стратегічне значення: від злагодженої роботи фахівців служби залежить своєчасне відновлення шляхів сполучення, налагодження логістичних маршрутів, а також захист транспортних об’єктів у критичних умовах. Під час воєнних дій чи надзвичайних ситуацій Служба виступає одним із ключових суб’єктів, що забезпечує здатність країни швидко реагувати на загрози, підтримувати мобільність військ та стабільність постачання ресурсів. Мета статті полягає у встановленні кола та наданні характеристики принципів діяльності Державної спеціальної служби транспорту. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, сформульовано авторське визначення принципів діяльності Державної спеціальної служби транспорту. Акцентовано увагу на тому, що запропонований у статті 3 «Про Державну спеціальну службу транспорту» перелік діяльності принципів Держспецтрансслужби є обмеженим, а відтак його запропоновано розширити наступними засадами: принцип верховенства права; принцип професіоналізму та компетентності; принцип безперервності та оперативності діяльності; принцип підзвітності та відкритості; принцип ефективності та раціонального використання ресурсів; принцип інноваційності та розвитку; принцип справедливості. Зроблено висновок, що визначення принципів діяльності Державної спеціальної служби транспорту має важливе значення, оскільки саме вони становлять нормативно-ціннісну основу її функціонування та розвитку. Зокрема, вказані принципи: по-перше, забезпечують законність і впорядкованість діяльності служби, визначаючи межі повноважень, форми та методи реалізації її завдань; по-друге, створюють єдині стандарти діяльності для всіх органів і підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, формують узгодженість управлінських рішень і підвищують ефективність взаємодії з іншими структурами сектору безпеки й оборони; по-третє, сприяють забезпеченню підзвітності, відкритості та довірі суспільства, оскільки показують, на яких цінностях і правилах ґрунтується робота служби.

Ключові слова: *принципи, принципи права, діяльність, Державна спеціальна служба транспорту.*

Yakovets O.V. To the characteristics of the principles of the State Special Transport Service

The relevance of the article lies in the fact that the State Special Transport Service is an integral element of the national security system, because it is it that ensures the stability of the transport infrastructure – the basis of the economic, defense

and social life of the state. Its activities are of not only technical but also strategic importance: the timely restoration of communication routes, the establishment of logistics routes, as well as the protection of transport facilities in critical conditions depend on the coordinated work of the service's specialists. During military operations or emergencies, the Service acts as one of the key entities that ensures the country's ability to quickly respond to threats, maintain the mobility of troops and the stability of the supply of resources. The purpose of the article is to establish the scope and provide a characteristic of the principles of the State Special Transport Service's activities. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, formulates the author's definition of the principles of the State Special Transport Service's activities. Attention is drawn to the fact that the list of principles of the State Special Transport Service proposed in Article 3 "On the State Special Transport Service" is limited, and therefore it is proposed to expand it with the following principles: the principle of the rule of law; the principle of professionalism and competence; the principle of continuity and efficiency of activity; the principle of accountability and openness; the principle of efficiency and rational use of resources; the principle of innovation and development; the principle of justice. It is concluded that the definition of the principles of the State Special Transport Service is of great importance, since they constitute the normative and value-based basis for its functioning and development. In particular, the indicated principles: first, ensure the legality and orderliness of the service's activities, determining the boundaries of authority, forms and methods of implementing its tasks; second, create uniform standards of activity for all bodies and divisions of the State Special Transport Service, form the consistency of management decisions and increase the effectiveness of interaction with other structures of the security and defense sector; Thirdly, they contribute to ensuring accountability, openness and public trust, as they show the values and rules on which the work of the service is based.

Key words: *principles, principles of law, activity, State Special Transport Service.*

Актуальність теми. Державна спеціальна служба транспорту є невід'ємним елементом системи національної безпеки, адже саме вона забезпечує стійкість транспортної інфраструктури – основи економічної, оборонної та соціальної життєдіяльності держави. Її діяльність має не лише технічне, а й стратегічне значення: від злагодженої роботи фахівців служби залежить своєчасне відновлення шляхів сполучення, налагодження логістичних маршрутів, а також захист транспортних об'єктів у критичних умовах. Під час воєнних дій чи надзвичайних ситуацій Служба виступає одним із ключових суб'єктів, що забезпечує здатність країни швидко реагувати на загрози, підтримувати мобільність військ та стабільність постачання ресурсів. Варто зауважити, що в основі діяльності Державної спеціальної служби транспорту лежить система відправних начал, вихідних ідей, тобто принципів, вивчення яких має важливе теоретичне та практичне значення.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені діяльності Державної спеціальної служби транспорту, у своїх наукових працях розглядали: В.М. Бесчастний, К.Б. Ганкевич, Л.О. Єсіпова, В.І. Клиничук, Н.С. Невмивака, Б.І. Стахура, М.І. Соф'їн, М.І. Хавронюк та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі фактично неопрацьованим є питання окреслення принципів діяльності Державної спеціальної служби транспорту.

Саме тому **метою статті** є: встановити коло та надати характеристику принципів діяльності Державної спеціальної служби транспорту.

Виклад основного матеріалу. У філософській літературі пише В.Л. Петрушенко принцип це: в античній філософії йому відповідало поняття «архе» – першоначало, яке лежить в основі світобудови та зумовлює спосіб її існування; в давньокитайській філософії права – це те, на основі чого діє справжня, шляхетна людина і що відрізняє її від низької людини,

людини натовпу; в наш час принцип – це вихідне теоретико-методологічне положення, яке лежить в основі певного знання і визначає спосіб його побудови; у цьому сенсі уся сукупність цього знання постає як розкриття принципу; сформульовані на основі переконань людини загальні положення, стислі тези або висловлення, якими вона керується в своїх діях; у цьому сенсі принцип є формою зв'язку внутрішнього світу людини із її діяльністю [1, с. 129].

Ю.Д. Кунев вказує, що принципи – це об'єктивно зумовлені нормативні начала, що є своєрідним відображенням законів і закономірностей соціального суспільного розвитку, соціальних потреб, цінностей, законів і закономірностей управління, які в основному закріплені в юридичних актах у вигляді керівних правил і норм поведінки, що відповідають цілям діяльності системи управління та визначають вимоги до системи, структури, організації і процесу управління [2, с. 11]. С.В. Прийма, аналізуючи зміст поняття «принцип», зазначає, що воно може розглядатися як синонім життєвої позиції чи переконання особи, тобто як нормативно-регулятивний елемент її світогляду. У ширшому сенсі принцип розуміється як фундаментальне положення, вихідне начало чи базова основа. Відтак, близькими за значенням до терміна «принцип» є такі поняття, як «засада», «вихідне положення», «фундаментальна основа», «основоположна ідея» тощо, що дає змогу вживати їх як взаємозамінні без спотворення змісту. Під час характеристики принципу зазвичай підкреслюється, що він, по-перше, виражає певну ідею, вимогу, цінність або стандарт, а по-друге – не є звичайним положенням чи ідеєю, а виступає основоположним, фундаментальним, керівним і відправним орієнтиром. Загалом більшість зазначених понять можна вважати синонімами, проте, як наголошує дослідник, принцип не слід повністю отождествлювати із загальними категоріями [3].

Р.І. Богданов цілком слушно підкреслює, що поняття принципів є досить універсальним та використовується у багатьох сферах суспільного життя. Так, наприклад: 1) у філософії принцип визначається як основоположне, фундаментальне твердження або правило, яке лежить в основі системи знань або теорії. Це базове поняття, яке визначає сутність явищ і процесів, а також регулює їх взаємозв'язок. Принципи слугують орієнтиром для розуміння і пояснення реальності, формуючи основу філософських міркувань та досліджень; 2) у соціології принципи розглядаються як основні керівні ідеї або нормативні положення, що визначають структуру, функціонування та розвиток соціальних систем і процесів. Вони є основними цінностями та нормами, які регулюють поведінку індивідів і груп у суспільстві, забезпечуючи стабільність і впорядкованість соціального життя; 3) у теорії управління принципи є основоположними правилами та керівними положеннями, що визначають ефективні способи організації, керівництва і контролю в організаціях. Вони слугують орієнтирами для прийняття управлінських рішень і забезпечення досягнення організаційних цілей. Принципи управління формують основу методології та практики управлінської діяльності; 4) в економіці принципи розглядаються як базові закони або положення, що визначають функціонування економічних систем і ринків. Вони встановлюють основи для аналізу економічної поведінки суб'єктів, прийняття рішень та регулювання економічних процесів. Принципи економіки, такі як принцип попиту і пропозиції, принцип ефективності та інші слугують орієнтирами для економічної політики та практики [4].

Незважаючи на полігалузовість поняття «принцип», найбільш дослідженою ця категорія є у правовій науці. С.П. Коталейчук вказує, що принципи права – це закріплені в правовій системі основоположні ідеї, базові засади та ключові положення, що визначають процес формування, розвитку й функціонування права. Вони зумовлені загальними закономірностями суспільного розвитку, мають універсальний характер і відображають сутність та призначення права. У принципах права відбивається взаємозв'язок і співвідношення окремих елементів державно-правової реальності. На думку автора, головне призначення правових принципів полягає в тому, що вони закріплюють основи суспільного устрою та сприяють єдності підходів до формулювання правових норм у межах правового регулювання [5]. А.М. Колодій вказує, що до найсуттєвіших ознак принципів права треба віднести, насамперед, їх регулятивність. Нормативно-регулятивний характер принципів права вбачається у тому, що принципи, зафіксовані у праві, набувають значення загальних правил

поведінки, які мають загальнообов'язковий, владний характер. При цьому, такий характер стає притаманним як безпосередньо нормам-принципам, так і принципам, які виводяться з норм. Під об'єктивною зумовленістю принципів права слід розуміти їх відповідність характеру суспільних відносин, економічним, політичним, ідеологічним процесам, які відбуваються в суспільстві. Принципи права, підкреслює автор, – це ідеологічна категорія, а це означає, що вони, як і право загалом, є формою суспільної свідомості, яка здійснює ідейний, інформаційно-виховний вплив загального характеру, тобто виконує функцію загального закріплення суспільних відносин, що і дає можливість розглядати їх з позиції певних ідей, керівних засад. Важливою ознакою принципів права є спосіб їх матеріалізації у праві. Загальновідомо, що розрізняють два способи вираження принципів права: безпосереднє формулювання їх у нормах права (текстуальне закріплення) і виведення принципів права зі змісту нормативно-правових актів (змістовне закріплення). Проблема формування громадянського суспільства і правової держави настійно вимагає, щоб загальноправові принципи текстуально виражались у Конституції України, міжгалузеві і галузеві, а також відповідні принципи структури права – в кодифікаційних і інкорпораційних актах та принципи юридичного інституту – в актах, що стосуються цього інституту. Другим способом вираження принципів права є їх змістовне закріплення, тобто виведення принципів із змісту норм права. Такі принципи більш абстрактні, за їх допомогою можна врегульовувати найбільш загальні суспільні відносини. Проте, ні в якому випадку не можна принижувати їх ролі. Наступною ознакою принципів права є те, що принципи всіх, у тому числі і правових, явищ – історичні. Це означає, що історичні умови розвитку суспільства і держави висувають відповідні принципи: вони такі, якими є епоха, люди й їх потреби, спосіб життя, суспільні відносини [6].

Тож, проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що принципи діяльності Державної спеціальної служби транспорту – це основоположні ідеї, вимоги та правила, на яких базується організація, функціонування та реалізація завдань цієї Служби у сфері забезпечення обороноздатності держави, захисту національних інтересів і безпеки на транспорті. Іншими словами, – це система базових засад, що визначають порядок, зміст і спрямованість діяльності Державної спеціальної служби транспорту, забезпечують її законність і ефективність діяльності, підзвітність та взаємодію з іншими органами державної влади. Зауважимо, що в Законі України «Про Державну спеціальну службу транспорту», зокрема статті 3, вказується, що діяльність Державної спеціальної служби транспорту здійснюється на основі принципів законності, єдиначальності та централізації управління, узгодження дій з Генеральним штабом Збройних Сил України та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, дорожнього господарства, туризму та інфраструктури [7]. Втім, на нашу думку, перелік відповідних принципів є досить обмеженим та не розкриває всю специфіку діяльності Державної спеціальної служби транспорту.

Тож, відповідні принципи, як вбачається, мають бути розширені наступними загальноправовими та спеціальними засадами:

– принцип верховенства права. В юридичній науці, зазначає О.В. Петришин, принцип верховенства права розглядається зазвичай у двох аспектах: по-перше, у широкому розумінні – як модель правової організації державної влади в суспільстві, тобто як «верховенство права над державою», згідно з чим він практично охоплює всі засади правової державності. Наприклад, зазначає автор, підтримання верховенства права в американській правовій традиції включає вирішення широкого кола питань, пов'язаних із конституціоналізмом, федералізмом, поділом влади, громадянськими правами, судовим захистом, судовою системою, кримінальним судочинством, адміністративним правом та ін.; по-друге, у вузькому розумінні – як модель співвідношення права і закону в регулюванні суспільних відносин [8, с. 286]. І. Пухтецька в свою чергу наголошує, що існує три незалежні теорії, які пояснюють особливості верховенства права: 1) це панування права: людина може бути притягнута до відповідальності в разі прямого порушення закону, у передбаченому законом порядку та в суді загальної юрисдикції; 2) полягає в тому, що кожна людина, незалежно

від посади і становища в суспільстві, рівна перед законом; 3) це панування духу законності: відповідність змісту Конституції принципу верховенства права на основі загальних конституційних принципів (наприклад, право на особисту свободу, на публічні збори), які є результатом судових рішень, що визначають права індивідів у окремих справах, розглянутих судами [9, с. 35]. Отже, верховенство права як принцип діяльності Державної спеціальної служби транспорту означає, що у своїй роботі служба діє виключно на основі та в межах Конституції й законів України, забезпечуючи пріоритет прав і свобод людини та громадянина. Це передбачає, що всі рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб служби повинні бути юридично обґрунтованими, справедливими та відповідати духу і букві закону;

– принцип професіоналізму та компетентності. Професіоналізм, пише А.П. Рачинський, – це вищий рівень психофізичних психічних і особистісних змін, що виникають в процесі довготривалого виконання службових обов'язків, забезпечують якісно новий, більш ефективний рівень вирішення складних професійних завдань в особливих умовах. Вчений стоїть на позиції, що становлення особистості проходить по трьох основних показниках: а) зміна всієї системи діяльності – формування професійної майстерності; б) зміна особистості суб'єкта, що проявляється як у зовнішньому змісті (мова, емоційність, форми спілкування), так і в формуванні відповідних елементів професійної свідомості, що в більш широкому плані може розглядатися як становлення професійного світогляду; в) зміна відповідних компонентів установки суб'єктів по відношенню до об'єктів діяльності, що проявляється в рівні поінформованості про об'єкт, ступені усвідомлення його значимості, зацікавленості до об'єкта, в схильності і задоволенні від взаємодії з ним не дивлячись на труднощі, в основі своїх реальних можливостей впливу на об'єкт [10, с. 98]. В свою чергу компетентність – це певний стан, рівень функціонування всього державного апарату, який підтримується за відповідних обставин. Реалізація цього принципу залежить від суб'єктивного ставлення державного службовця до своєї роботи, майбутньої кар'єри, відданості справі, прагнення досягти максимально високих результатів, та, в рівній мірі, від розумної кадрової політики, яка б забезпечувала професійний розвиток, раціональне використання трудових ресурсів державної служби України та незалежність якості службової праці від змін суспільно-політичного спрямування державних інститутів і їх структури [11, с. 97]. Отже, професіоналізм та компетентність як принципи діяльності Державної спеціальної служби транспорту означають, що службовці повинні володіти необхідними знаннями, навичками, досвідом і моральними якостями для якісного виконання завдань служби. Цей принцип передбачає постійне вдосконалення підготовки особового складу, дотримання службової дисципліни та прийняття рішень на основі фахових знань і об'єктивної оцінки ситуації.

– принцип безперервності та оперативності діяльності, які означають постійну готовність служби діяти за будь-яких умов і швидко реагувати на зміни обстановки. Вони забезпечують своєчасне виконання завдань з підтримання функціонування транспортної інфраструктури, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій і виконання оборонних завдань у мирний та воєнний час;

– принцип підзвітності та відкритості (в межах, що не становлять державної таємниці). В рамках діяльності Державної спеціальної служби транспорту вказаний принцип означає, що Служба зобов'язана діяти прозоро, бути відповідальною перед державою і суспільством за результати своєї діяльності. Окрім того, ці принципи передбачають надання достовірної інформації про діяльність служби, дотримання громадського контролю та ефективне використання державних ресурсів при збереженні необхідного рівня безпеки;

– принцип ефективності та раціонального використання ресурсів. Так, ефективність – це явище, яке характеризує оптимальність цілеспрямованої дії, способу, механізму реалізації або стану суб'єкту за наявності альтернатив. Вона проявляється через різницю (відмінність): між метою та отриманими результатами, враховуючи затрачені ресурси, встановлені цілі, обставини зовнішнього середовища та часові межі [12, с. 205]. В свою чергу раціональність – це принцип або підхід, що передбачає обґрунтоване, доцільне й ефективне прийняття правових рішень, засноване на аналізі фактів, норм права та суспільних

наслідків. Таким чином, ефективність та раціональність використання ресурсів як принципи діяльності Державної спеціальної служби транспорту означають досягнення максимальних результатів при оптимальному використанні людських, матеріальних і фінансових ресурсів. Ці принципи спрямовані на забезпечення економності, цілеспрямованості та результативності дій служби під час виконання завдань оборонного, мобілізаційного й транспортного забезпечення держави.

– принцип інноваційності та розвитку. Вказані засади означають постійне вдосконалення форм і методів роботи служби шляхом упровадження новітніх технологій, сучасних засобів управління та технічного забезпечення. Цей принцип спрямований на підвищення ефективності виконання завдань, зміцнення обороноздатності держави та адаптацію служби до змін у транспортній і безпековій сферах.

– принцип справедливості у соціальному захисті військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Висновки. Таким чином, визначення принципів діяльності Державної спеціальної служби транспорту має важливе значення, оскільки саме вони становлять нормативно-ціннісну основу її функціонування та розвитку. Зокрема, вказані принципи: по-перше, забезпечують законність і впорядкованість діяльності служби, визначаючи межі повноважень, форми та методи реалізації її завдань; по-друге, створюють єдині стандарти діяльності для всіх органів і підрозділів Держспецтрансслужби, формують узгодженість управлінських рішень і підвищують ефективність взаємодії з іншими структурами сектору безпеки й оборони; по-третє, сприяють забезпеченню підзвітності, відкритості та довірі суспільства, оскільки показують, на яких цінностях і правилах ґрунтується робота служби.

Список використаних джерел:

1. Петрушенко В. Глумачний словник основних філософських термінів. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2009. 264 с.
2. Кунєв Ю.Д. Принципи побудови та вдосконалення організаційної структури органів внутрішніх справ України: загальнотеоретичні аспекти державного управління : автореф. дис...канд. юрид. наук. Харків, 2001. 17 с.
3. Прийма С.В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 28. С. 46-55.
4. Богданов Р. І. Адміністративно-правовий статус територіальних управлінь Державного бюро розслідувань : монографія. Харків : Вид-во, 2024. 352 с.
5. Коталейчук С.П. Теорія держави та права : навчальний посібник. К. : КНТ, 2009. 320 с.
6. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 42–46.
7. Про Державну спеціальну службу транспорту : Закон України від 05.02.2004 № 1449-IV
8. Петришин О. В. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2014. 368 с.
9. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. Вісник НАН України. 2010. № 3. С. 33–43.
10. Рачинський А.П. Статус державного службовця в Україні: теоретико-правовий аспект : дис... канд. юрид. наук. К., 2000. 176 с.
11. Данильєва І.Е. Принципи організації та функціонування державної служби в Україні : дис... канд. юрид. наук. Луганськ : Луганська академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. 2005. 196 с.
12. Подольчак, Н. Поняття та види ефективності систем менеджменту машинобудівних підприємств. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. №23(606). С. 203–210.

